

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ БУХОРО ДАВЛАТ
УНИВЕРСИТЕТИ

МУСИҚА ТАЪЛИМИ КАФЕДРАСИ

**БУХОРО МУСИҚА
ФОЛЬКЛОРИНИНГ ТАРИХИЙ-
НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ
МАСАЛАЛАРИ**

мавзусидаги халқаро илмий-амалий конференция

МАТЕРИАЛЛАРИ

19 октябрь

Бухоро - 2021

Ўзбекистон Республикасининг "Таълим тўғрисида"ги Қонуни, "Қадрлар тайёрлаш Миллий дастури", Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февральдаги ПФ-4947-сонли "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида"ги Фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори 31.05.2017й. ПҚ-3022 маданият ва санъат соҳасини янада ривожлантириш ва такомиллаштиришга доир чора-тадбирлар тўғрисида, Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Халқаро бахшичилик санъати фестивалини ўтказиш тўғрисида"ги 2018 йил 1 ноябрдаги ПҚ-3990-сон қарорига мувофиқ 2021-йил "Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили"га бағишланган 2021 йил 19 октябрь кунини Бухоро давлат университетида "Бухоро мусика фольклорининг тарихий-назарий ва амалий масалалари" мавзусида илмий-назарий анжуман ўтказилмоқда.

Анжуманнинг мақсади-миллий, маданий ва маънавий меросимизни асраб-авайлаш ва бойитиш, ўзбек мусика фольклорини жумладан, Бухоро мавриги ва тароналарини янада ривожлантириш, ёшларнинг маънавий-ахлоқий ва маданий даражасини янада оширишни рағбатлантириш, миллий ва жаҳон маданиятининг энг яхши намуналари билан таништириш, ёшлар оғи ва қалбида мустақиллик гоясига, юқори маънавият ва инсонпарварлик анъаналарига садоқат туйғуларининг янада чуқур илдиз отиши, эстетик ва маданий эhtiёжларини таъминлашга йўналтирилган маданий-оммавий тадбирлар ўтказиш, ижодкор ёшларга ҳар томонлама қўмаклашиш, маънан етук, интеллектуал ривожланган ва юқори маданиятли шахсларни тарбиялаш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш ҳамда Республикада ушбу соҳада эришилган илмий натижаларни амалиётга татбиқ қилиш.

Масъул муҳаррир:

Б.Х.Мадримов – педагогика фанлари номзоди,
профессор.

Такризчилар:

Б.Мустафоев – педагогика фанлари номзоди, доцент
А.Р.Ҳамроев – педагогика фанлари номзоди, доцент

Тўпламга киритилган мақола ва тезислар мазмуни, илмийлиги
ва далилларнинг ҳаққонийлиги учун муаллифлар масъулдирлар.

ИЛМИЙ АНЖУМАНИНГ ДАСТУРИЙ ҚЎМИТАСИ

1. О.Х.Хамидов - Университет ректори, раис;
2. О.С.Қаххоров - Илмий ишлар ва инновациялар бўйича проректор, раис ўринбосари;
3. С.С.Азимов - Санъатшунослик факультети декани, п.ф.ф.д. (PhD), доцент, аъзо;
4. Т.И.Ражабов - Мусика таълими кафедраси мудири, п.ф.ф.д. (PhD) доцент, аъзо;
5. Б.Х.Мадримов - Мусика таълими кафедраси профессори, п.ф.н., аъзо
6. С.Д.Дўстов - Мусика таълими кафедраси профессори, п.ф.н., аъзо;
7. Д.Ю.Рузиев - Мусика таълими кафедраси ўқитувчиси п.ф.н. доцент, аъзо;
8. У.М.Миршаев - Мусика таълими кафедраси ўқитувчиси, котиб;

ИЛМИЙ АНЖУМАНИНГ ТАШКИЛИЙ ҚЎМИТАСИ

1. О.С. Қаххоров - Илмий ишлар ва инновациялар бўйича проректор, раис;
2. С.С.Азимов - Санъатшунослик факультети декани, раис ўринбосари;
3. Т.И.Ражабов - Мусика таълими кафедраси мудири, п.ф.ф.д. (PhD) аъзо;
4. Б.Х.Мадримов - Мусика таълими кафедраси профессори, п.ф.н., аъзо
5. Ф.Г.Нуруллаев - Мусика таълими кафедраси доценти, аъзо
6. И.А.Қўшаев - Мусика таълими кафедраси аъзо катта ўқитувчиси,
7. У.М.Миршаев - Мусика таълими кафедраси ўқитувчиси, котиб
8. Т.Дж.Мухамедов - Мусика таълими кафедраси ўқитувчиси, аъзо

BADIIY HUNARMANDCHILIK TURLARI HAQIDA MA'LUMOT

Tuxusova Viloyat Rajabova

Buxoro davlat universiteti "San'atshunoslik" fakulteti Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi kafedrasini katta o'qituvchisi, O'zbekiston Badiiy Akademiyasi ijodkorlar uyushmasi a'zosi

Inson azaldan ham o'z makonini bezashga, uni go'zal san'at namunalari bilan boyitishga harakat qilgan. Hozir ham shunday. Keyingi yillarda Respublikamizda xalq amaliy san'atining necha o'nlab turlari rivojlantirilmoqda. Shu bilan birga qadimiy yodgorliklarni saqlash ularni qayta tiklash, ta'mirlash ishlariga keng yo'l ochib berilmoqda. Jumladan Samarqand, Buxoro, Xiva, Qo'qon va Toshkent obidalari qayta tiklanmoqda, ularni tiklashga xalq ustalari jalb etilib, ustalar o'z shogirdlari bilan birgalikda obidalariga sayqal berishmoqda. Naqqoshlik san'ati ancha rivojlantirilib, turli xil zamonaviy binolarga zeb berish ishlarida keng qo'llanilmoqda. Naqqoshlik namunalari, ayniqsa, choyxona, oshxona va madaniyat saroylarida ko'ramiz. Bunday yangi binolarni ko'rib ko'zimiz quvonadi, dilimiz yayraydi va zavq oladi. Ganch o'yish va gul solish hunari o'zbek xalq amaliy san'atida katta o'rin tutadi. Issiq kunlarda oppoq sathli ganchlik devor xonani sovuq tutadi, biroq bezagini ko'zdan kechirsangiz, o'sha oppoq va nafis bezaklar qalbingizni isitadi. Darhaqiqat, xonadondagi ganch o'ymakorligi, jiboz yoki naqsh uymi jonlantirib yuboradi.

O'zbekiston xalq amaliy san'atining juda keng tarqalgan turlaridan biri kulolchilikdir. Milliy tovoq bejirim, kosalar, piyola, nafis ko'za va vazalarga bugungi kunda ham talab katta. Tarix muzeylariga kirar ekansiz, ularga nafis va jozibador, ayniqsa, xalq hunarmandchiligi asarlari sizni qoyil qoldiradi. Siz yoqtirgan ayrim san'at turlari bo'yicha o'quvchilar kuchini sinab ko'rishga, o'z qo'llari bilan uyiga chiroyli jihozlar, do'stlariga atab nafis sovg'alar yasashga o'rgating. Unda bu ishlarni bajarishdagi zarur materiallar, asbob-uskunalarni o'zingiz tayyorlasangiz bo'ladi. Materiallarni esa sotuv do'konlari va boshqa savdo tarmoqlaridan xarid qilishingiz mumkin.

Har safar ishga kirishishdan oldin barcha kerakli materiallar va asbob-uskunalarni tayyorlab, ish joyini toza-ozoda, saranjom tutish kerak. Ishni eng oddiy narsalarni bajarishdan boshlang. O'quvchilarning mahoratlari oshgandan so'ng qiyin va murakkab buyumlar yasashga o'tishlari mumkin. Mehnat odamlar tirikchiligining moddiy va ma'naviy ta'minotining vositasi jamiyattaraqqiyotining eng muhim omilidir.

Ganchkorlik amaliy san'ati o'zbek me'morchiligining rivojlanishi jarayonida muhim o'rin tutib kelmoqda. Ko'hna tarix yodgorliklari bo'lishi osori atiqalar tarixini tekshirish natijasida o'ymakorlik san'ati ilk bor oddiy paxsa devorlariga ishlanib, keyinroq ganchkorlik bezaklarga aylanganligining guvohi bo'lamiz. O'rta Osiyo dekorativ xalq amaliy san'ati juda qadim zamonlardan beri, mis, tilla, kumush kabi rangdor metallardan ishlangan nafis buyumlar bilan mashhurdir. Qadimiy shaharlar va qo'rg'onlarda qozilmalar paytida topilgan mis va zargarlik buyumlari buning isbotidir.

Samarqandda o'rta asrlarda mashhur Registon maydoni yaqinida nodir metallarga badiiy ishlov beruvchi xalq ustalari mahallasida "Zargaron" mavjud bo'lib, maxsus hovlilarda ustalar o'zlari tayyorlagan noyob san'at asarlarini va buyumlarini sotib, hayot kechirganlar. Buxorodagi "Misgaron" va "Zargaron" savdo rastalari ham metalga badiiy ishlov berish san'atining O'rta Osiyodagi qadimdan rivojlanib kelayotganligining

isbotidir.

Hozirgi davrda ham O'zbekistonda metalga ishlov berish, ayniqsa, misgarlik san'ati keng rivoj topmoqda. Buxoro va Xiva shaharlarida ishlab turgan maxsus xalq amaliy san'ati maktablarida noyob asarlar turli jihozlar va turmush buyumlari ko'plab tayyorlanmoqda.

Amaliy san'atining yog'och o'ymakorligi turi dunyo xalqlarining ko'pchiligida qadimdan mavjud bo'lib, o'zining boy an'analariga ega yog'och o'ymakorligi eshik, deraza, qutichalar, ustinar, panjaralar va turli o'yinchoqlarda o'z aksini topgan. Yog'och o'ymakorligi musiqa asboblari bezashda ham alohida o'rinni egalaydi. Bu o'ymakorlikning ko'pgina turlari mavjud bo'lib, ularni bir necha guruhlarga bo'lish mumkin: tekis-qavariq yoki chuqur tekis; panjarasimon; kesuvchi (yoki kashtali) har biridan farqlanadi.

Tekis qavariq o'ymakorlik shu bilan xarakterligi, uning fonida yog'och tekisligi bo'lib o'ymakorlik rasmi har xil shakldagi qavariq, chuqurliklardan tashkil topadi. Yog'och o'ymakorligida har xil shakldagi bolg'alar: to'g'ri nova, baliq sirtli ariqchalik, qayrilgan koj, qiya iskanalar, duradgor uchburchagi, kesish hamda teshish asboblari kerak bo'ladi. San'atning bu turi o'ta injiq, ustadan katta mahorattalab etadi.

Badiiy kulolchilik arxeologik qazilmalardan ma'lumki, odamlar eramizdan ilgari ham kulolchilik sirlaridan voqif bo'lgan. Qadim zamonlardan odamlar kundalik turmushda xar xil kulolchilik buyumlaridan foydalangan. Inson asta sekin suv saqlash uchun foydalanadigan ko'zalarga, xonani yoritish uchun zarur bo'lgan shamdonlarga ovqatlanishda kerak bo'lgan kosa-tavoqlarga bezak bergan. Avvalo, qo'pol idish-tovoq ko'zalar va xumlar yaratilgan bo'lsa, bora-bora bu buyumlar nozik, yengil, go'zal va nafis shakllarga keltirilgan. Shu tariqa kulolchilik nasldan-naslga o'tib, bizgacha bosib o'tgan davrda xalq ommaviy san'atiga noyob san'at turiga aylanadi. Bu san'atni mukammal o'rganish uning nozik sirlarini bilish uchun kulolchilikka qiziqishgina kifoya qilmaydi. Kulolchilikning nafis mahsulotlari, avvalo, tayyorlanadigan loyga ko'p jihatdan bog'liqdir. "Ishlov bersang loyga xo'p, undan chiqar sayqal ko'p", - deb xalqimiz bekorga aytmagan. Kulolchilikdagi loy oddiy loydan farq qilib, uni kulollar o'zlarining uzoq yillik tajribasi tufayli izlab topishgan. Bu loy qayishqoq va yopishqoq holatda bo'ladi. Kulol e'tiborini, asosan, loy tayyorlashga qaratish uni qayta-qayta maydalab mayda ko'zli elakdan o'tkazib, juda mayin qilibishlashi lozim.

Loyni qorishtirish gips yoki albastr plita ustida bajarilsa, ish yana ham osonroq ko'chadi, sababi loyni qorganda yoki elaganda loy tarkibidagi suvni ganch yoki albastr o'ziga tortib oladi. Loy pishib tayyor bo'lgandan keyin bu loyni nam matoga o'rab qo'yiladi. Pishgan loy qo'lga yopishmaydi. Plastilindek egiluvchan bo'ladi. Ilgarilari kulollar ko'zalarini va boshqa sopol idishlarini yasashda oyoq charxidan foydalanganlar. Shu charx nafis ko'zalar va idish-tovoqlar yasashda kulolning haqiqiy ish quroliga aylangan. Hozirgi paytda charxlar elektr toki yordami bilan ishlatilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: " O'zbekiston ", 2009.
2. Amaliy san'at qisqacha lug'ati. – Toshkent: Qomuslar boshtahririyati, 1992.
3. Barkamol avlod – kelajagimiz tayanchi. – T: "Ma'naviyat", 2010 y.
4. Bulatov S.S., A. Dadashev. Naqsh alifbosi. – Toshkent, 2005.
5. Bulatov S.S. O'zbek xalq amaliy bezak san'ati. – Toshkent: Mehnat, 1991.
6. Tuxsanova V.R. Xalq og'zaki ijodi namunalaridan ta'lim- tarbiya, axloq-odob

masalalarining yoritilishi.-Ilmiy axboroti-BuxDu (110-116 betlar) 2010 yil 2-son.

7. Tuxsanova Viloyat Rajabovna. History of Applied Art And Its Types

https://scholar.google.ru/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=_utkKSIAAAAJ&citation_for_view=_utkKSIAAAAJ:2osOgNQ5qMEC Middle European Scientific Bulletin (2021/2/6,9)

8. Tuxsanova Viloyat Rajabovna. Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol. DIDACTIC PRINCIPLES IN TEACHING FINE ARTS DIDACTIC PRINCIPLES IN TEACHING FINE ARTS. - 2021, 2

https://scholar.google.ru/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=_utkKSIAAAAJ&citation_for_view=_utkKSIAAAAJ:WF5ome3nYNoC

Toshxo'jayev Sh.S. O'zbekiston amaliy badiiy san'ati. T., O'zbekiston Markaziy nashriyoti, 1971.

10. Faxretdinova D.A. Dekorativno-prikladnoe iskusstvo Uzbekistana T., izd. Literature Iskusstva im G.Gulyama, 1972.

KICHIK YOSHDAGI BOLALARNING TASVIRIY IJODIY QOBILIYATLARINI O'YIN ORQALI RIVOJLANTIRISH

Sharipova Lobarxon Abubakirovna

BuxDu PI "Tasviriy san'at va amaliy bezak" kafedrası I-bosqich magistranti.

Annotatsiya: ushbu maqolada kichik yoshdagi bolalarning tasviriy ijodiy, badiiy va musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishga turli o'yinlar orqali tasviriy ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik usullari haqida fikr boradi.

Калит сўзлар : ijodiy qobiliyat, tasviriy faoliyat, badiiy-estetik rivojlantirish, manipulyatsiya, musiqiy qobiliyat, harakatli o'yinlar, syujetli-rolli o'yinlar.

Ключевые слова : творческие способности, изобразительное деятельность, художественно-эстетическое развитие, манипуляция, музыкальные способности, игры-действия, сюжетно-ролевые игры.

Keywords : creative abilities, visual activity, artistic and aesthetic development, manipulation, musical abilities, action games, story-role-playing games.

Kichik yoshdagi bolalarning tasviriy ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish bo'yicha mashg'ulotlar bolaning shaxsini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu sohada olimlar va psixologlar tomonidan olib borilgan barcha tadqiqotlar, ijod qobiliyatiga ega bo'lgan bolalarning yanada barqaror ruhga ega ekanligi, ular bilan muloqot qilish va do'stona munosabatda bo'lishlarini isbotlaydi. Kichik yoshda, kompleks rivojlanishga, ya'ni maktabgacha yoshdagi bolalarning tasviriy, badiiy va musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishga alohida e'tibor berish tavsiya etiladi. O'yin orqali tasviriy ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish eng yaxshisidir.

Kichik yoshdagi bolalarning tasviriy ijodiy qobiliyatini aniqlash uchun tashhisning maqsadi bolaning qaysi turiga ko'proq mos kelishi va u qanday tasavvur paydo bo'lganligini aniqlashdir. Bu maxsus testlarni o'tkazadigan psixologlar yordamida amalga oshirilishi orqali, natijada kichik yoshdagi bolalarning tasviriy ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun o'yinlarni tanlash mumkin. Shuningdek, bolaning imkoniyatlarini mustaqil ravishda aniqlash, unga turli tadbirlarni taqdim etish va eng qiziqarli sabablarni

тарбия вази Урни	
Ash ORUNBAEV, Buhara folk xoyuz san'atining san'at alomididagi faaliyatlari	144
Дилни Харисовна Фанзиова, Бухарини в Сибири: роль в развитии духовной и материальной культуры сибирских татар	147
Шадманова Нолира Нematуллаевна, Фитрат ёнларининг муенкий-маланий тафаккурини шаклланишини хавнала	152
Qurbonov Qo'ldosh Yo'ldoshovich, Dirijyorlik san'ati taraqqiyoti xususida	155
Muxamedov To'loqinjon Djuraevich, Yoshlar tarbiyasining ma'naviy-axloqiy negizlari: yoshlar turmush madaniyatini rivojlantirishda bo'sh vaqtdan oqilona foydalanishning o'imi va ahamiyati	158
Sanoqul Do'stoy, Milliy musiqaning to'g'risida sharq olimlarining ilmiy qarashlari	161
Botir Jasimbetov, Muxammadiy Husniyotiy "Hay va Shamshod" asari	164
Xamidamova Sitara Rustam qiz, Musiqa madaniyati darslarida o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirish	168
Tuxtasini Raxabov, Shamshod Urinov, Barmok vazni - xalk kushiklarininin kalimiy ulov shakli	169
Tuxtasini Raxabov, Maxluf Ruxamova, Xalk kushiklarinda bana va uning kurinishlari	173
Abdullayev Mehridin Junaydulloyevich, Sattorov Mirshod Erkinovich, The use of folklore in the physical education of preschoolers	177
Eshov Ekin Sattorovich, Psychological understandings of folklore works by young school children	179

5-NU'BA. TAsVIRIY XALDA AMALIY SAN'ATNI RIVOJLANTIRISHDA INTERFAOL METODLARDA Foydalanishning Ahamiyati

Azimov Sanjar Samadovich, Interfaol usullarni qo'llash orqali tasviriy san'at darslari samaradorligini oshirish	184
M.O.Ochilova, N.A.Raximova, Ta'lim va tarbiya jarayonida shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalarini qo'llashning ahamiyati.	187
Aslanova N.X, Umumiy o'rta ta'lim maktab tasviriy san'at fanlarida interfaol usulda dars o'tish metodini qo'llash	189
G'aniyeva D.K, Dizayn san'ati va zamonaviy tendensiyalari, namunalar tahlili	191
Xakimova F.A, Jabborova Gulol Olimovna, Buxoro amaliy san'atida mumtoz kompozitsiyalarining aken	194
Azimova M.B, Buxoro tarixiy obidalarining tasviriy san'at tarixidagi o'imi	197
Avliyakhlova Nafisa Muzafarovna, Umedov Shahzod Shokir o'g'li, Sharq miniatyurasi o'ziga xos xususiyatlari	198
Avezov Sherati Naimovich, Ishankulov Sherati Sharipovich, Amaliy perspektiva texnologiyalaridan foydalanishda talabalarining tasvirlash mahoratlarini takomillashtirish	200
Dilshod Qodirovich Mamatov, Tasviriy amaliy darslarda ijodiy qobiliyatlarni o'stirish	202
Azimova Muxayyo Barotovna, Majidova Rayhon, Rahim Ahmedov xalq rassomi	204
Ibadullaeva Shaxnoza Ixamovna, Karimova Mahbuba Nutfullayeva, Tasviriy san'atda Amir Temur siymosi	206

Мадаров Нодир Джалолович. O'gta Osiyo mo'jaz rangtasviri	207
Shomurodov Oybek Norqulovich, Allayorova Iroda. Tasviriy san'atning jamiyatdagi o'rni	210
Ходжаева Нодира Шарифовна, Мамурова Дидафуза Иеломовна. Компьютер графикаси янги илформацион технологиялар орасида тухтовсиэ ривожланиб бора етган йуналишлардан бирилдир	211
Rafiyeva Nargiza Abdurazzoqovna. Milliy hunarmandchilik turlar	212
Bakayev SHodijon Shokirovich. O'quvchilarni xalq amaliy bezak san'atiga bo'lgan qiziqishlarini oshirish yo'llari	214
Tuxsanova Viloyat Rajabovna. Badiiy hunarmandchilik turlari haqida ma'lumot	219
Sharipova Lobarxon Abubakirovna. Kichik yoshdagi bolalarning tasviriy ijodiy qobiliyatlarini o'yin orqali rivojlantirish	221
Shodiyev Shoxrux Oston o'g'li. O'zbek milliy cholg'ulardan qashqar rubobi ijrochiligining o'ziga xos xususiyatlari	223